

ВІДГУК

на дисертаційну роботу Петренко Олени Дмитрівни на тему

« Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - Гігієна та професійна патологія

Аліментарно-залежні захворювання стають дедалі актуальнішою проблемою в умовах зростаючої урбанізації, зміни способу життя та поширення нездорових харчових звичок серед дітей та молоді. Ці захворювання не лише впливають на фізичний стан, але й мають довгострокові наслідки для когнітивного розвитку, емоційного благополуччя та соціальної адаптації молодого покоління. У контексті глобальних викликів, пов'язаних зі зміною харчових моделей, актуальність дослідження полягає у необхідності ранньої профілактики та формування здорових харчових звичок, які закладають основу для збереження здоров'я на довгі роки.

Важливо врахувати, що в умовах сучасного світу, де харчова індустрія пропонує широкий асортимент швидкої та незбалансованої їжі, діти та підлітки стають особливо вразливими до розвитку аліментарно-залежних захворювань. Профілактичні заходи, спрямовані на формування свідомого підходу до вибору продуктів харчування та усвідомлення наслідків неправильного харчування, мають велике значення для забезпечення як індивідуального здоров'я, так і загального добробуту суспільства.

Таким чином, дослідження, спрямоване на розробку комплексної системи профілактики аліментарно-залежних захворювань серед дітей та молоді, набуває особливої актуальності в сучасних умовах, коли профілактика є більш ефективним підходом до збереження здоров'я, ніж лікування вже наявних захворювань. Це підкреслює необхідність не тільки наукового вивчення, але й практичного впровадження отриманих результатів для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Мета дисертаційної роботи – обґрунтування концептуальних засад системи профілактики аліментарно-залежної захворюваності шляхом вивчення особливостей її формування та внеску у загальну захворюваність дітей та молоді різних регіонів України.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

1. Вивчити особливості та основні тенденції захворюваності та поширеності захворювань, пов'язаних з аліментарним фактором серед дитячого населення та визначити орієнтовно її питому вагу у загальній захворюваності.

2. Оцінити загальний рівень споживання населенням в цілому та дітьми і підлітками зокрема, окремих груп харчових продуктів на загально-державному рівні та визначити їх забезпеченість основними нутрієнтами.

3. Встановити рівні обізнаності, усвідомлення та особливості здоров'язберігаючої поведінки щодо аліментарних факторів ризику для здоров'я серед дітей, підлітків та молоді

4. Визначити найбільш ефективні форми організації харчування дітей в освітніх закладах Нової української школи з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду;

5. Дати гігієнічну оцінку сучасного стану забезпечення харчуванням дітей з особливими дієтичними потребами в закладах освіти України та розробити основи дієтичного шкільного харчування;

6. Визначити наявні порушення харчової поведінки дітей в умовах стресу, обумовленого військовими діями;

7. Науково обґрунтувати комплексну систему профілактики аліментарно-залежних захворювань серед дітей та молоді як основу удосконалення організації харчування в освітніх закладах та формування здоров'язберігаючої поведінки відносно аліментарних факторів ризику для здоров'я. Дисертаційна робота виконана на базі ДУ «ІГЗ ім. О.М. Марзєєва НАМН України» в рамках наступних науково-дослідних робіт:

- Вивчити мікроелементне забезпечення та розповсюдженість патологічних станів різної етіології у дітей – мешканців радіоактивно забруднених територій (Шифр теми АМН.10.15, роки виконання 2016 - 2018)
- Обґрунтування наукових засад реалізації заходів профілактики неінфекційних захворювань в Україні відповідно до Цілей сталого розвитку (Шифр теми АМН.01.16, роки виконання 2016 - 2018)
- Наукове обґрунтування удосконалення організації харчування дітей в Новій українській школі (Шифр теми АМН 1.16.1, роки виконання 2021 - 2023)

Об'єкт дослідження – гігієнічні аспекти та особливості формування аліментарно-залежної захворюваності дітей різних вікових груп на теренах України.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що це є перше комплексне наукове дослідження в Україні, спрямоване на обґрунтування концептуальних засад системи профілактики аліментарно-залежних хвороб дітей та молоді, аналіз і оцінку особливостей дитячої захворюваності, визначення їх внеску у загальну поширеність і захворюваність, вивчення особливостей харчування дітей та молоді.

У результаті проведених досліджень вперше було встановлено:

-на підставі вивчення динаміки захворюваності дітей різних вікових груп за період 2000-2017 роки встановлено регіональні, часові та вікові особливості загальної захворюваності та поширеності захворювань серед дітей та молоді.

Виявлено внесок аліментарно-залежних захворювань до яких відносяться захворювання крові та кровотворних органів, анемії, зокрема залізодефіцитних анемії, хвороб ендокринної системи (дифузний зоб I ступеню, дифузний зоб II-III ступеню, ожиріння), а також хвороб органів травлення. Показано зростання їх питомої ваги в кожній наступній віковій групі: в групі дітей 0-6 років – 9%, серед дітей 7-14 років – 21, 4%, 15-17 років – 24,9%.

-встановлено залежність розвитку дитячої захворюваності від екологічного та економічного стану умов проживання, індикаторним показником чого є наступні залежності рівня показників загальної захворюваності: на території областей з підвищеним радіаційним контролем> області з переважно промисловим характером діяльності≥ області з переважно сільськогосподарським господарюванням> ендемічні області з недостатнім вмістом йоду, селену тощо в ґрунтах.

-Показано відсутність в країні єдиної обов'язкової системи організації та забезпечення диференційного харчування дітей молодших класів, підлітків, студентської молоді та дітей з особливими дієтичними потребами.

-на підставі аналізу даних соціологічного опитування на індивідуальному, груповому, популяційному рівнях визначено стан обізнаності та усвідомлення (компетентності) ризиків для здоров'я, пов'язаних з харчуванням. Визначено особливості харчових звичок і поведінки серед дітей та молоді в сучасних умовах. Показано що 85-90 % дітей та молоді різних вікових груп та їх батьків усвідомлюють важливість і доцільність здорового харчування, проте лише 23-27 % дітей та 8-36% студентської молоді дотримуються цих рекомендацій

-на підставі порівняльного аналізу вітчизняного та міжнародного законодавства в галузі забезпечення організованого харчування для учнів навчальних закладів, в тому числі, дітей з особливими дієтичними потребами надано оцінку діючої нормативно-правової бази в сучасних умовах на території України відносно вимог ВООЗ. Визначено невідповідність більшості державних норм та визначено напрямки їх подальшого удосконалення.

-науково обґрунтовано новітні профілактичні заходи для запобігання неінфекційних захворювань у дітей та молоді, включаючи розробку та впровадження медико-освітніх технологій як ключової частини системи профілактики аліментарно-залежних захворювань.

-обґрунтовано доцільність, обсяги та напрями створення системи моніторингу аліментарно-залежних захворювань дітей та молоді в сучасних

умовах. Визначено теоретичні принципи та методичні основи, на яких має функціонувати ця система, а також її змістове наповнення

розроблено та обґрунтовано шляхи забезпечення та моделі організації харчування дітей з особливими дієтичними потребами в рамках Нової української школи.

-виявлено нові дані щодо взаємозв'язку між впливом стресу внаслідок військових дій та харчовою поведінкою у дітей шкільного віку.

Отримані результати є значним внеском у розвиток наукових знань щодо зниження впливу аліментарних факторів ризику на здоров'я дітей та молоді, що сприятиме поліпшенню загального стану здоров'я населення.

Теоретичне значення полягає у

- вивченні часових, вікових та регіональних особливостей формування загальної захворюваності та поширеності хвороб дитячого населення за період спостереження (2000-2017 рр.);
- виявленні вікових особливостей формування аліментарно-залежних хвороб і визначенні їх ризику небезпеки в разі переходу підліткової за віком групи до групи дорослих;
- на підставі аналізу та гігієнічної оцінки сучасного стану вітчизняної системи організованого харчування в закладах освіти та співставлення з міжнародним досвідом розроблено Алгоритм впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій направлених на профілактику аліментарно-залежних хвороб в навчальний процес вищих навчальних закладів України;
- сформульовано концептуальні основи профілактики аліментарно-залежних хвороб дітей та молоді на основі комплексних показників епідеміологічних, соціологічних і гігієнічних досліджень.

На підставі аналізу та гігієнічної оцінки сучасного стану вітчизняної системи організованого харчування в закладах освіти та співставлення з міжнародним досвідом розроблено Алгоритм впровадження

здоров'язберігаючих освітніх технологій в навчальний процес вищих навчальних закладів України

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці ряду нормативно-правових документів та впровадженні їх в практику Центрів контролю та профілактики хвороб МОЗ України, закладів освіти різного рівня..

До найбільш значущих нормативно-методичних та правових документів відносяться:

1. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі(затверджено Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/2020)

2. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти (затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205)

3. Норми та Порядок організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (затверджено Постановою Кабінету міністрів України від 24.03.2021 № 305)

4. Технологічні карти для страв, призначених для організації шкільного харчування (висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи від 20.09.2021 № 169/8)

5. Примірне чотиритижневе сезонне меню рекомендованого для організації триразового харчування дітей віком від 1 до 6(7) років в закладах освіти та інших організованих дитячих колективах (на осінній та зимовий періоди) (затверджено Наказами МОЗ України від 05.11.2021 № 2441 та 03.02.2022 № 215 відповідно)

6. Алгоритм впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій в навчальний процес вищих навчальних закладів;

7. Збірник рецептур страв, кулінарних виробів і напоїв (технологічних карт) для харчування дітей шкільного віку. Для закладів освіти, дитячих закладів

оздоровлення та відпочинку та закладів сфери соціального захисту. Київ: Київський Національний торговельно-економічний університет; 2021. 672 с.

8. Збірник рецептур страв для харчування дітей в закладах освіти, дитячих закладах оздоровлення та відпочинку та закладах соціального захисту. Київ: GFA Consulting Group; 2024. 882 с.

9. Методичні рекомендації щодо організації безглютенового харчування в закладах освіти (проект); схвалені Комісією з гігієнічної регламентації та передані до затвердження до МОЗ України

10. Навчальний курс щодо навиків правильного харчування (в освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів).

Дисертаційна робота Петренко Олени Дмитрівни на тему «Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді» має стандартну структуру для дисертацій, викладена логічно, грамотною літературною українською мовою, з коректним використанням наукової термінології.

Дисертація складається із анотації, списку публікацій здобувача, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, аналітичного огляду літератури, розділу, в якому наведено дизайн і методи дослідження, 8 розділів власних досліджень, аналізу та заключення, висновків, списку використаних літературних джерел 367 назв, у т.ч. 120 джерела кирилицею та 247 латиною), 5 додатків. Робота викладена на 320 сторінках (обсяг основного тексту дисертації складає 260 сторінок). Дисертаційна робота Петренко О.Д. «Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді» була виконана з дотриманням існуючих біоетичних норм та стандартів щодо проведення наукових досліджень. Відповідні висновки Комітету з медичної етики були отримані на дослідження, які лягли в основу цієї роботи, оскільки вони проводилися в рамках наукових програм ДУ «ІГЗ НАМНУ».

У першому розділі здійснено узагальнення вітчизняних та міжнародних літературних даних, які свідчать про значний вплив харчування на здоров'я

населення. Проаналізовано статистичні бази міжнародних організацій, зокрема ВООЗ і FAO, для оцінки поширеності захворювань, пов'язаних з аліментарними порушеннями. Виявлено, що значна частина населення, включно з дітьми та молоддю, стикається з ризиками, пов'язаними з ожирінням і неправильним харчуванням.

У другому розділі представлено структуру та методологію досліджень, подається детальний план досліджень необхідних для досягнення мети та вирішення поставлених завдань. Дослідження було поділено на вісім етапів, кожен з яких включав розробку, обґрунтування і аналіз окремих компонентів державного регулювання. У розділі наведено загальну схему програми дослідження, обсяги вибірки, а також структурні елементи методології, які доповнені таблицями і рисунками для наочності.

Розділ 3 аналізує епідеміологічні дані про захворюваність дітей, зокрема аліментарно-залежні хвороби. Проаналізовано результати багаторічного моніторингу захворюваності дітей віком 0-17 років, розкрито специфічні впливи вікових та екологічних чинників на здоров'я. Виявлено, що діти у промислових і радіаційно забруднених регіонах мають вищий рівень загальної захворюваності.

У Розділі 4 проводиться порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду в галузі харчування дітей, зокрема щодо регулювання шкільного харчування та запобігання хронічним захворюванням. Розглядається ефективність програм ВООЗ, ЮНІСЕФ та ООН.

Розділи 5-7 аналізують соціальні та гігієнічні особливості харчування дітей різного віку. Дослідження показує, що частина підлітків і студентів не дотримується принципів здорового харчування, хоча загалом обізнаність висока. Встановлено недоліки споживання овочів і фруктів, високий рівень споживання цукру, газованих напоїв і трансжирів. Також розглядається негативний вплив стресу (включно з воєнними діями) на харчову поведінку дітей.

Розділ 5: Вивчення та гігієнічна оцінка особливостей харчування дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку

У цьому розділі досліджено особливості харчування та харчової поведінки дітей шкільного віку. Опитування показали, що більшість дітей молодшого шкільного віку розуміють зв'язок між харчуванням і здоров'ям (90,8%), але частина учнів має хибне або недостатнє уявлення про значення правильного харчування. Половина дітей задоволена шкільним харчуванням, але значна частина додатково купує солодощі та висококалорійні продукти. Серед підлітків середнього та старшого шкільного віку рівень усвідомлення залежності здоров'я від харчування теж досить високий (82,28%), хоча багато хто не дотримується правил здорового харчування, що може пояснюватися слабкою інформаційною підтримкою та відсутністю мотивації. Загалом у розділі відзначено високий рівень обізнаності учнів про вплив харчування на здоров'я, але водночас звернено увагу на недостатнє споживання води, часте вживання простих вуглеводів та низький рівень задоволення шкільним харчуванням серед частини дітей.

Розділ 6: Вивчення та гігієнічна оцінка порушень харчової поведінки дітей в умовах стресу, обумовленого військовими діями

Цей розділ присвячено впливу стресу, викликаного військовими подіями, на харчову поведінку дітей. Дослідження охоплює дітей, які проживають на мирних територіях, у зонах бойових дій, а також переміщених осіб. У 63,16% дітей виявлено порушення харчової поведінки, зокрема втрату апетиту, швидке насичення, примхливість у їжі. Деякі порушення зникали протягом місяця, але значна частина мала тривалий характер. Відзначено зміну ваги внаслідок впливу стресу на харчову поведінку дітей. Розділ підкреслює важливість соціальної підтримки і регулярного моніторингу здоров'я дітей під час кризових ситуацій.

Розділ 7: Аналіз та гігієнічна оцінка якості споживання різних груп харчових продуктів населенням України та їх мікроелементне забезпечення

Цей розділ аналізує зміни в структурі харчування українців з 2000 по 2021 рік, включаючи збільшення споживання білкових продуктів, овочів і фруктів, що сприяє підвищенню якості раціону. Водночас існує низка проблем, зокрема недостатнє споживання молочних продуктів, риби тощо. Мікроелементний

аналіз продуктів виявив низький вміст йоду, селену, заліза, цинку та міді в продуктах місцевого виробництва, що впливає на здоров'я населення. Окремо підкреслено недостатність кальцію в раціоні, що може призвести до негативних наслідків для здоров'я.

Розділ 8 містить проект документів з рекомендаціями для організації дієтичного харчування дітей з особливими потребами в школах.

Розділ 9 представляє алгоритм впровадження освітніх технологій, спрямованих на формування культури здорового способу життя у студентів.

У заключенні (Розділ 10) представлено концепцію профілактики аліментарно-залежних хвороб у дітей та молоді. Дослідження рекомендує вдосконалення нормативно-правової бази для організації харчування в навчальних закладах, інтеграцію здоров'язберігаючих освітніх програм та акцент на формування здорових харчових звичок з урахуванням регіональних і вікових особливостей.

Висновки дисертаційного дослідження повністю відповідають поставленим завданням, підкріплені достатнім обсягом фактичного матеріалу, застосуванням апробованих і стандартизованих методів, а також сучасними досягненнями світової науки. Репрезентативність вибірки та використання адекватних і інформативних методів математичної обробки даних забезпечили належне обґрунтування наукових положень, практичних рекомендацій та висновків дисертації. Таким чином, висновки та практичні рекомендації, представлені в дисертації, не викликають заперечень.

Аналізуючи повноту викладу основних результатів дисертації у наукових і фахових виданнях, слід зазначити, що всі завдання, поставлені в дисертації, були вирішені в повному обсязі. Наукові положення, висновки та рекомендації логічно випливають зі змісту роботи та знайшли повне відображення у 63 наукових працях: 23 з них опубліковано у наукометричних та фахових виданнях, включаючи 3 іноземні, 5 праць в журналах Scopus та Web of Science, а також 3 колективні монографії, одна з яких опублікована за кордоном (у Чехії). Крім того, результати дослідження представлені у 37 тезах доповідей на з'їздах і

конференціях, видано 2 інформаційні листи, 1 методичні рекомендації, 3 збірники рецептур та технологічних карт страв і напоїв для організованого харчування дітей, а також отримано 1 свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію та 1 патент.

Автор самостійно провів інформаційний пошук і аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури за темою дисертації, визначив мету і завдання дослідження, розробив програму дослідження. Автор оволодів і адаптував методики, необхідні для досягнення поставлених цілей і завдань дисертаційної роботи, а також здійснив збір первинних матеріалів. Дисертант особисто виконав статистичну обробку та аналіз отриманих результатів, а також їхню інтерпретацію. Матеріали дисертації відображені в опублікованих наукових працях у вигляді графіків, таблиць і рисунків. У дисертаційній роботі автор самостійно сформулював висновки та практичні рекомендації, визначив проблематику й концепцію дослідження, обрав стратегічні напрямки проведеного дослідження.

Дисертація написана з правильним використанням спеціальної та юридичної термінології. Стиль викладу матеріалу, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує легкість і доступність їхнього сприйняття.

Основні положення дисертації були оприлюднені на міжнародному, державному та регіональному рівнях, зокрема на: науково-практичній конференції "Київська конференція з аналітичної хімії" (Київ, 2015); науково-практичній конференції "Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України (одинадцяті марзеєвські читання)" (Івано-Франківськ, 2015); науково-практичній конференції "Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України" (Київ, 2018, 2019, 2021, 2022, 2023); науково-практичній конференції "Здоров'я, харчування, довголіття" (Київ, 2021); науково-практичній конференції "Здорове харчування від дитинства до довголіття: стан та перспективи" (Київ, 2022, 2023); науково-практичній конференції "Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини" (Київ, 2023); міжнародній конференції "European nutrition conference" (Базель, Швейцарія, 2023); науково-практичній

конференції "Вода і здоров'я людини" (Ужгород, 2013); науково-практичній конференції "Хімічна безпека: проблеми і рішення. Наукові і практичні аспекти вирішення проблем хімічної безпеки" (Севастополь, 2013); науково-практичній конференції "Сучасні тенденції розвитку медичної науки та медичної практики" (Львів, 2014).

Під час вивчення матеріалів дисертації, аналізу наукових публікацій дисертантки фактів академічного плагіату (в тому числі запозичення ідей, моделей, відсутності належних посилань, помилок цитування тощо) не виявлено. Робота не містить ознак фальсифікації результатів досліджень. Отже, наявності порушень академічної доброчесності не виявлено.

Принципових зауважень до дисертаційної роботи немає. Зауваження по оформленню роботи: відсутність списку скорочень, неоднорідний формат посилань, неоднорідний шрифт і інтервали, помилки в оформленні таблиць і рисунків, неправильне оформлення заголовків, недоліки у оформленні списку літератури. Визначені недоліки доопрацьовані при подальшій підготовці роботи

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Петренко О.Д. в цілому, хотілося б у порядку уточнення та конкретизації окремих положень одержати відповіді на **наступні запитання:**

1. Чим ви можете пояснити стрімке зростання аліментарно-залежних захворювань у підлітковому віці, яке виявлено на основі аналізу статистичних даних?
2. Яким чином вплив харчових звичок на розвиток аліментарно-залежних захворювань змінюється з віком у дітей? Чи є специфічні вікові групи, які найбільш вразливі до цих захворювань?
3. Які конкретні аліментарно-залежні захворювання вносять найбільший вклад у загальну захворюваність дитячого населення? Які тенденції у поширенні цих захворювань можна спостерігати в останні роки?
4. Зараз клінічна спільнота приділяє значну увагу метаболічному синдрому, проявами якого є ожиріння, цукровий діабет, гіпертонія

тощо. У ваших роботах ці стани представлені як окремі патології серед дітей та молоді. Як, на вашу думку, узгоджуються такі термінологічні різночитання?

Висновок.

Дисертаційна робота Петренко Олени Дмитрівни на тему «Наукове обґрунтування концептуальних основ системи профілактики аліментарно-залежних захворювань у дітей та молоді», подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - Гігієна та професійна патологія, є завершеним самостійним науковим дослідженням. Робота виконана на високому науково-методичному рівні, має значну актуальність, новизну, а також важливе теоретичне та практичне значення. Вона повністю відповідає вимогам, зазначеним у пунктах 7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 (з урахуванням змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023). Автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія.

Директор Інституту гігієни та екології

Національного медичного

університету імені О.О.Богомольця,

член-кореспондент НАМН України,

професор

Сергій Омельчук